

zovaných souborů heterogenních komponent pojem *assembláž* (*assemblage*), u něž se inspiruje G. Deleuzem a F. Guattarim. Přesné vymezení pojmu pomocí definice však explicitně ponechává stranou s tím, že jejím cílem není teoretická elaborace pojmů, ale analýza reálných procesů, při níž teoretické pojmy představují pouze nástroje umožňující určitý modus deskripce (s. 5).

Knihy je rozdělena do tří částí: v první a druhé části se autorka věnuje historickým epochám, vymezeným vytvářením národního státu a jeho současnou dekompozicí (viz výše), v části třetí se věnuje současnému formování multiskalárních časoprostorových řádů spojených s interakcí mezi digitálními sítěmi a přechodem od národní ke globální organizující logice.

První část je tedy věnovaná formování kapacit, které společně v dlouhodobém historickém vývoji významně přispěly ke vzniku a stabilizaci specifické komplexní *assembláže* národního státu, tak jak se vyvinul v západní Evropě. Z nejstarších relevantních kapacit se autorka blíže zabývá zejména vznikem státu jako formy správy spojené s určitým teritoriem, rozvojem centralizované státní byrokracie schopné technokratické koordinace ekonomických aktivit (rozvoj systému standardizovaného a kontrolovaného zdanění), rozvojem abstraktních forem autority spojených s určitým územím jako základem národního právního režimu a konečně vytvořením unitárního sociálního prostoru vycházejícího ze vzniku městských koalic jako historicky nového politického a právně konstitutivního aktéra operujícího v nových měřítkách příslušných geografii moci (s. 32–71). V období mezi 16. stoletím a počátkem 19. století, kdy docházelo k rozmachu imperiálního státu, se S. Sassen zaměřuje v první rovině na formování nových imperiálních geografii soustředěných na mocenskou pozici profitujících národních států a dalšího rozvoje jejich vnitřní ekonomické kapacity. V druhé rovině popisuje vytváření nových právních subjektivit v souvislosti s rozvojem buržoazie a ideje národa (věnuje se přitom poměrně detailně trajekto-

riím vývoje u jednotlivých evropských mocností) a právním ukotvováním znevýhodněných subjektů (např. chudých, dělníků a žen) v transformující se struktuře soukromého vlastnictví a nového způsobu výroby (s. 82–121). Konec první části je věnován vývoji ve Spojených státech amerických a jejich vstupu na kolbiště imperiálního rozdělení světového obchodu, srovnatelně menší prostor je věnován rozmachu ekonomické kooperace mezi jednotlivými mocnostmi a odpovídající situaci v první polovině 20. století.

V první polovině druhé části knihy se autorka zabývá časovou a institucionální lokalizací přelomového bodu mezi uspořádáním, pro něž byla charakteristická „dostředivá“ orientace kapacit směrem k integraci a stabilizaci národního státu, a uspořádáním dnešním, pro které je specifická dekompozice některých kapacit národního státu a jejich využití k vytváření globálních systémů. Tento přelom lze podle S. Sassen datovat do období přechodu 70. a 80. let, čímž se vymezuje proti skupině autorů ztotožňujících počátek globalizace s poválečnou érou, resp. s realizací dohod z Bretton Woods (s. 158–163). Poměrně velká pozornost je věnována analýze souvisejících změn ve státním aparátu Spojených států amerických, které podle S. Sassen představují emblematický vzorec probíhající rekonfigurace autority, teritoria a práv. Pro tento proces jsou charakteristické privatizace některých aspektů výkonné moci spadající tradičně do veřejné sféry a využívání významného množství národních kapacit k formování nového řádu skrze produkci globálních systémů (např. architektury globálních finančních trhů, formování globální informační infrastruktury, denacionalizované globální právní režimy, globální režim dohledu, kontroly a utajení apod.).

Následně se S. Sassen věnuje specifickým případům privatizace vytváření právních norem a dílčích státních funkcí. V rámci denacionalizace se podle ní vytváří nová geografie moci obsahující prostory sociálních aktivit, které jdou za tradiční disjunktní dělení na lokální a globální. To vede k historicky již známým užším provázáním politickoekonomických zájmů státu a zájmů přidružených korporací, k posunům hra-

Paralelní sekce konference byly rozděleny do následujících témat: věda ve „znalostní společnosti“; vytváření (genderovaných) skutečností prostřednictvím epistemických praktik; soci-epistemické vytváření hranic; nové rámování vědy a vědních studií feminismem; kariéerní bludiště; a politiky žen ve vědě. Abstrakty příspěvků spolu se životopisy a kontakty na účastníky a účastnice konference naleznete na adrese: <<http://www.knowing.soc.cas.cz/?page=conference>>.

PŘINESE SOUČASNÁ DISKUSE O ROVNOSTI ODMĚŇOVÁNÍ ZMĚNY V EVROPSKÉ LEGISLATIVĚ? /

Lenka Formánková

Jedním ze symbolů nerovného postavení žen na trhu práce je „gender pay gap“, jinými slovy genderové nerovnosti v odměňování. Změnit pohled na tuto nepsanou normu se snaží kampaň za rovnost v odměňování žen a mužů iniciovaná ze strany Evropské komise. Součástí této iniciativy byl i expertní seminář, který se konal 19. března 2009 v Bruselu. Hlavním tématem akce bylo hodnocení efektivity současného právního rámce rovnosti odměňování na úrovni EU. Úvodní slova se ujal eurokomisař Vladimír Špidla, který zdůraznil rostoucí význam prosazování férového zacházení k zaměstnancům a zaměstnankyním v době ekonomické krize.

Organizátoři a organizátorky semináře prezentovali výsledky odborné studie o platových nerovnostech v Evropě a vybraných mimoevropských zemích. Poté byla otevřena odborná diskuse nad současnou směrnicí prosazující stejnou odměnu za stejnou práci či práci stejné hodnoty a možnostmi její změny. Studie realizovaná v rámci Evropského evaluačního konsorcia (European Evaluation Consortium) za rok 2007 přinesla tato zjištění:

nic mezi soukromým a veřejným doprovázeným oddalováním státu od občana, prosazováním definic občanství soustředěných na národní stát a vytvářením souboru nových strategií občanského odporu a jeho protireakcí (s. 222–321). Z přehledu konstitutivních sociálních aktivit také vyplývá, že podstatná část globalizace jako souboru sociálních praxí odehrávajících se v určitém časoprostorovém uspořádání není formována víceméně voluntaristicky na globální úrovni, ale je produktem velké šíře jednání, z nichž podstatná část je zakotvena v institucích národního státu (dekompozice národního státu tedy paradoxně může přispívat k posílení některých jeho složek v novém kontextu), část je přiřaditelná globálním aktérům (ve smyslu aktérů konstituovaných a operujících na globální úrovni), ale část je zaměřena pouze na obranu lokálních zájmů či na jejich zasíťování. Samostatná kapitola je věnována otázce role digitálních sítí jako socio-technické infrastruktury představující jedno z klíčových bojů o definice globální architektury nového řádu (s. 328–398).

Kniha je zakončena kapitolou věnující se důsledkům analýzy pro stabilizaci a utvoření takové metodologie, která by umožňovala překonat tradiční epistemologické překážky sociálních věd (např. problematika stanovení hranic analyzovaných entit) a současně generovat nové poznání, kompatibilní s interpretacemi, které tato kniha přináší.

Samotná teze o zakotvení globalizace v institucích národního státu není nová a můžeme ji nalézt již v prvních pracích S. Sassen.⁵ Podobně je tomu s lokalizací vzniku globální epochy do období přelomu 70. a 80. let, což lze také nalézt v jejích pracích z první poloviny 90. let a nejde o zjištění exkluzivní, neboť podobně, v souvislosti s ekonomickou krizí 70. let a následnou restrukturalizací kapitalismu, o ní na konci 80. let hovořil např. Manuel Castells. Pokud by šlo o několik základních tezí, které představují organizující linie autorčiných analýz, jde skutečně ve většině případů o teze, které byly, byť například ne v tolik precizně formulované podobě, uvedeny již v jejích předchozích pracích. Přínos knihy a důvod ji číst ale nespočívá v možnosti rozšířit si argumentační

oporu pro dříve nastíněná tvrzení, která sama o sobě nemají velkou analytickou a predikční hodnotu. Hodnota knihy spočívá podle mého názoru ve dvou základních bodech. Tím prvním je použitá optika umožňující analýzy dynamiky sociální reality nového typu a otevírání nových polí problematizace současných procesů (kniha se tak kombinací precizní analýzy historického materiálu a paralelním vytvářením analytických nástrojů k jeho popisu blíží studiím M. Foucaulta 70. let). Druhým, neméně významným přínosem knihy je komplexní zpracování a historický záběr, které v kombinaci se snahou o překročení současného pohledu na proces globalizace generují velké množství dílčích zjištění, které jdou za hranice této recenze i centrálního tématu. Saskia Sassen sama říká, že jí vždy trvá zhruba osm let, než nasbírá dostatek materiálu, aby mohla vydat knihu zaměřenou na „nové téma“. Nezbývá než dodat, že tentokrát se její snaha proměnila v knihu, kterou lze důstojně umístit mezi přední texty zabývající se povahou a směřováním soudobých společenských změn.

Poznámky

1 Sassen, S. 1988. *The Mobility of Labor and Capital. A Study in International Investment and Labor Flow*. Cambridge: Cambridge University Press; Sassen, S. 1991. *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press; Sassen, S. 1994. *Cities in a World Economy*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

2 V roce 2007 S. Sassen vydala přehledovou studii „A Sociology of Globalization“ (New York: Norton), systematizující výstupy analýz v recenzované knize.

3 Autorka se paralelně zabývá vývojem v relevantních oblastech práva, ekonomiky, organizace, sociální geografie, urbanizace a technologických inovací (omezíme-li výběr na nejvíce exponované oblasti).

4 V anglickém originálu zní odpovídající pojmy „capabilities“, „tipping points“ a „organizing logic“.

5 Srov. např. s knihou Sassen, S. 1994. *Cities in a world economy*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Přesto, že ve většině členských států Evropské unie byla přijata legislativní opatření upravující rovnost odměňování, platové rovnosti se vyrovnávají jen pozvolna. Důvody přetrvávajících rozdílů jsou podle autorů a autorek studie poměrně dobře známy. Vyplývají z horizontální a vertikální segregace na trhu práce, z rozdílů v míře ekonomické aktivity žen a mužů a z genderových rozdílů ve využívání zkrácených úvazků.

Politik na potírání mzdových rozdílů nalezneme ve státech Evropské unie celou řadu, vedle antidiskriminační legislativy a politiky rovných příležitostí na trhu práce jsou to různé afirmativní akce nebo politiky zaměřené na pomoc při kombinaci práce a rodinných povinností. Podle autorů a autorek studie však nebyla nalezena taková kombinace opatření, která by fungovala a byla přijatelná ve všech evropských státech.

Jaké jsou tedy podle zjištění autorů studie hlavní důvody pro nedostatečnou efektivitu výše uvedených opatření?

Podle expertů a expertek sice představuje Evropská komise zásadního aktéra při prosazování platové rovnosti, nástroje jejího prosazování však nejsou dostatečné. Například zásady rovného odměňování nejsou explicitně vymezeny jako součást Lisabonské strategie. Stejná odměna za práci stejné hodnoty je sice součástí Evropské strategie zaměstnanosti, jen stěží ale představuje nejvyšší prioritu, zvláště ve srovnání s politikami na pracovním trhu, efektivitou a celkovou konkurenceschopností.

Vývoj v rovnosti odměňování je sice explicitně uveden v každoročních národních hodnotících zprávách, chybí však průběžný monitoring platů a účinné sankční nástroje.

Na národní úrovni často chybí účinná praxe naplňování zásad rovného odměňování. Adekvátní legislativa je sice podmínkou pro rovnost v odměňování žen a mužů musí však být efektivně implementována za pomoci silné infrastruktury orgánů pro rovné zacházení, účinným kolektivním vyjednáváním a důsledným postupem soudů v prokazatelných případech diskriminace.

ZÁBRODSKÁ, K. 2009. *VARIACE NA GENDER. POSTSTRUKTURALISMUS, DISKUR-SIVNÍ ANALÝZA A GENDEROVÁ IDENTITA*. PRAHA: ACADEMIA, S. 200. / LENKA FORMÁNKOVÁ

Výzkum identity zastupuje tradiční oblast vědeckého bádání v oblasti sociálních věd. V psychologickém výzkumu je na identitu tradičně nahlíženo jako na trvalou esenci lidského sebeuvědomění, utvářenou vlivem různých sociálních a kulturních faktorů. Identitu definují „klasikové“ psychologických teorií jako základ jáství, jehož nabytí je na jednu stranu hlavním cílem úspěšně dovršené adolescence (James E. Marcia), na druhou stranu je nekončícím úkolem, neboť má být v průběhu života rozvíjena a kultivována v rámci jednotlivých stadií životního cyklu (Erik Erikson).

Kateřina Zábrodská se však rozhodla opustit tradiční liberálně-humanistické pojetí genderové identity a začít se identitou zabývat v rámci poststrukturalistických, postmoderních a diskursivních teorií, které nechápou identitu subjektu jako výslednici samotné povahy toho, kým člověk je, ale jako výsledek neustálého a opakovaného procesu vymezování se jedince vůči ostatním lidem a vůči situacím, kterým čelí. Kniha *Variace na gender* tak přináší do české vědecké komunity koncepty, které jsou hlavně v rámci psychologického výzkumného diskursu zřídka kdy využívány (např. gender, diskurs, performativita genderové role). O tom, jak novátorský krok kniha v rámci české psychologické vědy reprezentuje, svědčí i skutečnost, že v seznamu citované literatury nacházíme pouze jeden odkaz na české odborné dílo, a to je článek samotné autorky.

První část knihy věnuje Kateřina Zábrodská vymezení teoretických východisek své práce. Nejprve se věnuje konceptualizaci termínu gender v „post“ teoriích. Tyto teorie vycházejí z tzv. třetí vlny feminismu, která přináší do genderových a feministických vědeckých přístupů koncept fluidnosti a nestálosti genderových identit a snahu o zkou-

mání projevů „ženskosti“ a „mužskosti“ vždy v kontextu variety sociálních vlivů, konstelací a situací.

Autorka nejprve vymezuje rozdíl mezi postmoderními a poststrukturalistickými feministickými teoriemi, které bývají často zaměňovány. Přesto, že oba přístupy zpochybňují univerzalitu „ženské zkušenosti“ jako východiska feministického výzkumu a zdůrazňují význam sociálního kontextu pro hodnocení ženského útlaku a genderových nerovností, poststrukturalistický feminismus, ze kterého autorka dále primárně čerpá, pracuje s jazykem jako prostorem vyjednávání a konstrukce genderových identit. Jazyk pomáhá konstruovat sociální realitu jako prostor utvářený množstvím často protichůdných diskursů, které „nás konstruují jako vědomé, myslící subjekty a umožňují nám dávat význam sociálním jevům i schopnost tyto jevy přetvářet (s. 28).

Významnou teoretickou inspiraci představuje pro poststrukturalistický feminismus dílo Michela Foucaulta. Z jeho prací přejímá termín diskurs, který umožňuje zkoumat gender jako sociálně konturovaný jev napříč různými oblastmi sociální reality. Zároveň tyto směry vycházejí z Foucaultovy teorie moci, která je postavena na premise, že v každé společnosti existují mnohočetné mocenské vztahy, které ji charakterizují a utvářejí a které jsou ustaveny, upevněny a reprodukovány prostřednictvím vytváření a změny diskursů vědění. Podle M. Foucaulta je identita uměle vytvořeným fenoménem, odrážejícím a potvrzujícím mocenské vztahy ve společnosti, která je vytvářena v procesu podrobování se jedince sociálně reprodukovanému vědění navázanému na mocenské vztahy ve společnosti.

Dalším významným teoretickým zdrojem knihy je dílo feministické autorky Judith Butler, která vymezuje gender

O jakých příkladech dobré praxe a možnostech zlepšení se v rámci semináře diskutovalo? V oblasti legislativy bylo navrženo například rozšíření definice diskriminace, kde by se více upozorňovalo na případy nepřímé diskriminace a činilo ji méně akceptovatelnou. Práci neziskových a odborových organizací zastupujících individuální případy u soudu by usnadnilo zavedení institutu přesunu důkazního břemene. Jak již bylo řečeno, legislativní úprava není zárukou platové rovnosti. Odborníci a odbornice proto doporučují zaměřit se na strukturální faktory genderových nerovností na trhu práce. Zásadní význam mají politiky a opatření na podporu genderové rovnosti, jakými jsou rodičovská dovolená, vyváženější podpora zajištění rovného vstupu do manažerských pozic, zavádění plánů rovnosti, hodnocení platů podle profesních skupin a podobně. Dalším krokem je plošný monitoring platové politiky u zaměstnavatelů navázaný na efektivnější systém sankcí. Důležité je také zvyšování povědomí veřejnosti pomocí komunikačních kampaní a osvětových aktivit zaměřených na rovnost v odměňování.

Co říci závěrem? Expertní setkání ukázalo, jak složitý a komplexní problém nerovné odměňování mužů a žen (anglicky „gender pay gap“) představuje a jak úzce souvisí s přetrvávajícím genderovým zatížením veřejného i soukromého života. Kvalitní legislativa je pouze jedním z mnoha faktorů ovlivňujících tuto problematiku. Při potírání genderových rozdílů v platech je proto důležité zaměřit se na komplexní řešení strukturálních nerovností a genderově podmíněné diskriminace ve společnosti. Zda skutečně dojde ke změně evropské legislativy v oblasti nerovného odměňování mužů a žen, bude jasnější během první poloviny roku 2010.